

***"Połączenie sił to początek,
pozostanie razem to postęp,
wspólna praca to sukces"***

H. Ford

Od 1 października 2016 r. w oddziałach przedszkolnych OP5 i OP7 , dwa razy w tygodniu, realizowane są zajęcia grupowe w ramach innowacji pedagogicznej „POROZMAWIAJMY - program kształtowania komunikacji w ujęciu funkcjonalnym dla dzieci z autyzmem w realizacji logopedycznych zajęć grupowych w przedszkolu z zastosowaniem metod behawioralnych.” Innowacja realizuje założenia terapii mowy w ujęciu funkcjonalnym jako alternatywy dla powszechnie stosowanych podejść w terapii komunikacji dzieci i uczniów z autyzmem. Koncepcja ta, skutecznie wykorzystywana przez terapeutów behawioralnych, jest mało znana w środowisku logopedów.

Charakterystyczną cechą dzieci z autyzmem są zaburzenia w zakresie rozwoju mowy i komunikacji z otoczeniem. Dlatego też terapia logopedyczna to nieodzowny element kompleksowej rehabilitacji dzieci z całościowymi zaburzeniami w rozwoju. Autyzm dziecięcy jest jednym z najcięższych zaburzeń rozwoju, obejmującym wszystkie sfery funkcjonowania. Na spektrum autystyczne składają się dysfunkcje występujące w zakresie naprzemiennych interakcji społecznych, werbalnego i pozawerbalnego komunikowania się oraz wyobraźni (Błęszyński 2011).

Grupa dzieci z diagnozą autyzmu jest bardzo zróżnicowana pod względem stopnia rozwoju w zakresie poszczególnych sfer. Poziom funkcjonowania dziecka wyznaczony jest nasileniem zaburzeń autystycznych, potencjałem intelektualnym, a także rodzajem zastosowanych oddziaływań terapeutycznych (Pisula 2008). Wzajemne oddziaływanie tych czynników wpływa na możliwości rozwojowe dziecka, a także w znacznym stopniu warunkuje przebieg rozwoju mowy. Nieprawidłowości mogą dotyczyć każdego rodzaju sprawności językowej – systemowej, społecznej, sytuacyjnej i pragmatycznej. Mowę dzieci z autyzmem cechują deficyty na poziomie fonologicznym, morfologicznym i składniowym.

U większości z nich występują problemy w zakresie rozumienia wypowiedzi słownych – poczynając od trudności w zrozumieniu złożonych struktur logiczno-gramatycznych po całkowity brak rozumienia podstawowych komunikatów. Zjawiskiem typowym jest występowanie bezpośrednich echolalii, będących powtórzeniem wypowiedzi rozmówcy, co świadczy o braku rozumienia komunikatu. Poważnym deficytem w autyzmie są również zaburzenia komunikacyjnej funkcji mowy. Niektóre dzieci wykazują motywację do wchodzenia w interakcje z otoczeniem, jednak brakuje im odpowiednich umiejętności. Często nie wykorzystują one mowy w dążeniu do osiągnięcia zamierzonych celów, pokazują to, czego chcą, ręką dorosłego, a w ekstremalnych sytuacjach komunikują się poprzez zachowania kontekstowo niepoprawne – krzyk czy agresję.

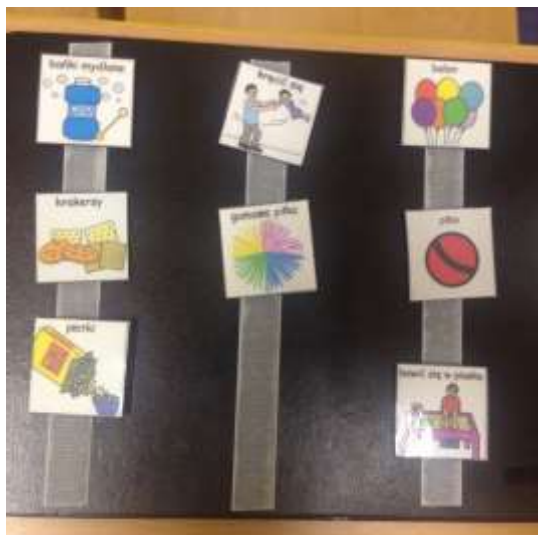
Zaburzenia z zakresu mowy receptywnej przekładają się na trudności w rozwoju mowy ekspresywnej. Widoczne są znaczne deficyty w programowaniu wypowiedzi. Dzieci, które rozwinęły mowę czynną, często porozumiewają się w sposób schematyczny, używają echolalii funkcjonalnych – gotowych, wyuczonych wzorców wypowiedzi, najczęściej o nieprawidłowej strukturze gramatycznej. Zdarza się, że nawet jeżeli dziecko potrafi nazywać przedmioty, nie umie o nie poprosić, gdyż nie ma zdolności wykorzystania opanowanego języka w codziennych sytuacjach

Uczenie mowy w koncepcji stosowanej analizy zachowania opiera się na dwóch głównych strategiach – metodzie wyodrębnionych prób i metodach uczenia sytuacyjnego. M. Suchowierska (2008), opisując te metody, wskazuje, że obie powinny być wykorzystywane w terapii dzieci z autyzmem, gdyż wzajemnie się uzupełniają. Zastosowanie konkretnej metody uzależnione jest od potrzeb dziecka na danym etapie terapii.

Metoda wyodrębnionych prób jest specjalistyczną metodą nauczania osób z zaburzeniami rozwoju. Składa się z polecenia terapeuty, podpowiedzi prawidłowego wykonania zadania, reakcji ucznia oraz wzmocnień, których terapeuta dostarcza po wykonaniu zadania w sposób prawidłowy. Rodzaje wzmocnień powinny być dostosowane do indywidualnych preferencji dziecka (ich ocena odbywa się w oparciu o kwestionariusz arkusza oceny wzmocnień pozytywnych), ale w terapii zawsze dążymy do przejścia od wzmocnień rzeczowych do naturalnych wzmocnień społecznych. Zadaniem terapeuty jest również wycofywanie podpowiedzi w miarę czynienia postępów przez podopiecznego. Ćwiczenie uznaje się za opanowane, gdy dziecko potrafi je wykonać w pełni samodzielnie. Podczas uczenia wykorzystuje się zasadę stopniowania trudności. Początkowo nagradzane są reakcje zbliżone do umiejętności docelowej, później, wraz z postępami dziecka, wzmacniane są tylko prawidłowo wykonane zadania.

Stosowanie metody kolejnych przybliżeń polega na wzmacnianiu zachowań zbliżonych do zachowania celowego z uwzględnieniem aktualnych możliwości dziecka i odniesieniem się do strefy najbliższego rozwoju. Metoda ta jest bardzo skuteczna w kształtowaniu nowych zachowań, gdyż w krótkim czasie pozwala na intensywną pracę i wielokrotne powtórzenie ćwiczonej umiejętności.

W terapii logopedycznej dzieci z autyzmem istotne jest więc przede wszystkim rozwijanie motywacji do komunikowania się, a następnie sprawności, które to umożliwiają. Przed podjęciem terapii dzieci autystyczne reagują na ograniczoną liczbę wzmocnień, ale ta liczba może być zwiększona przy użyciu procedur wypracowanych z teorii uczenia się.

Możemy to zrobić przez łączenie (kojarzenie) bodźców, które są obojętne dla dziecka autystycznego (takich jak pochwała) z innymi bodźcami (np. jedzeniem), które już są bodźcami wzmacniającymi (Lovaas i inni, 1966).

Bogaty warsztat przedmiotów, obrazków, symboli PECS, piktogramów, albumów, pozwalają dzieciom wybrać środki, za pomocą których uczą się przekazywania swoich przeżyć, emocji, potrzeb, myśli.

Strategie uczenia sytuacyjnego polegają na tworzeniu sytuacji wymagających użycia języka w bezpośredniej interakcji z drugą osobą. Uczenie sytuacyjne jest znacznie trudniejsze do zaaranżowania – wymaga przygotowania lub wykorzystania różnorodnych warunków, w których ćwiczymy komunikację dziecka z otoczeniem. W pracy z dzieckiem z autyzmem należy wykorzystywać te strategie, gdyż umożliwiają one rozwijanie zdolności językowych w naturalnym środowisku.

Podczas zabawy dzieci lepiej przyswajają sobie nowe komunikaty, gdyż mają one natychmiastowy, pozytywny skutek.

Różne techniki pracy pozwalają na większą swobodę, wzmacniają radość poznawania, tworzenia, dają zadowolenie i wiarę we własne możliwości.

Mowę można ćwiczyć podczas różnorodnych interakcji z rówieśnikami, gdy dziecko uczy się naturalnego dla nich języka (Leaf, McEachin 1999). Zarówno uczenie metodą wyodrębnionych prób, jak i strategie uczenia sytuacyjnego są w różnym stopniu wykorzystywane na poszczególnych etapach terapii. Jest to uzależnione od umiejętności bazowych dziecka i jego poziomu funkcjonowania. Kompletny program uwzględnia więc ustrukturyzowaną terapię i uczenie sytuacyjne podczas aktywności i zabaw.

mgr Anna Zgrzebniak
logopeda, oligofrenopeda